

Hierarchia cech jakościowych sprawozdań finansowych przedsiębiorstw w postępowaniu upadłościowym

KINGA BAUER *

Streszczenie

Zgodnie z MSSF, jeśli informacja finansowa ma zostać uznana za użyteczną dla użytkowników musi posiadać określone cechy jakościowe, takie jak przydatność i wierne odzwierciedlenie. Cechami uzupełniającymi są zrozumiałość, sprawdzalność, terminowość i porównywalność. Cechy odpowiadają potrzebom informacyjnym użytkowników, którzy są wskazywani przez MSSF jako grupy priorytetowe z punktu widzenia zapewnienia wysokiej jakości sprawozdań finansowych. Postępowanie upadłościowe powoduje tworzenie się nowych grup interesariuszy, którzy mają specyficzne potrzeby informacyjne. W artykule przyjęto założenie, że utrata zdolności do kontynuacji działania oraz przepisy *Prawa upadłościowego* w Polsce mogą determinować potrzeby informacyjne głównych grup użytkowników sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa w upadłości, a tym samym wpływać na hierarchię cech jakościowych sprawozdań finansowych. Zgodnie z ideą instytucji upadłości, interesariuszami korzystającymi z informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych są przede wszystkim sąd, sędziowie komisarze, syndycy i wierzyciele. Celem tego artykułu było określenie hierarchii ważności cech jakościowych sprawozdań finansowych specyficznej dla postępowania upadłościowego. W rezultacie przeprowadzonych badań zbudowano hierarchię cech jakościowych sprawozdań finansowych specyficzną dla procesu upadłościowego. Pomimo specyfiki postępowania upadłościowego, opinia środowiska specjalistów z dziedziny upadłości wskazuje na inne, choć częściowo zbliżone, podejście do prezentowanego w *Założeniach Koncepcyjnych MSSF*. Jako najważniejsze cechy jakościowe sprawozdań finansowych specjaliści z dziedziny upadłości wskazali trzy cechy, tj. zrozumiałość, wierne odzwierciedlenie i przydatność. W ich ocenie najmniej istotną cechą jakościową sprawozdań finansowych jest porównywalność danego podmiotu z innymi jednostkami. W badaniach wykazano istotność różnic oceny poszczególnych cech.

Słowa kluczowe: cechy jakościowe sprawozdania finansowego, sprawozdanie finansowe, postępowanie upadłościowe, bankructwo.

Abstract

Hierarchy of qualitative characteristics of financial statements of enterprises during insolvency proceedings

According to IFRS, if financial information is to be considered useful to users, it must have certain qualitative characteristics, such as relevance and faithful representation. Complementary features are comparability, verifiability, timeliness and understandability. These features are designed to meet the information needs of the users who are indicated by IFRS as priority groups when high quality of financial statements needs to be ensured. Bankruptcy proceedings create new groups of stakeholders who have

* Dr Kinga Bauer, adiunkt, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Rachunkowości, kinga.bauer@uek.krakow.pl

specific information needs. In this article, an assumption was made that the loss of the ability to continue operations and the provisions of the Bankruptcy Law in Poland may determine the information needs of the main users of the financial statements of a company in bankruptcy, and thus affect the hierarchy of qualitative features of the financial statements. In the case of bankruptcy, the stakeholders that use information contained in financial statements are primarily the court, judges, commissioners, trustees and creditors. The purpose of this paper was to determine the hierarchy of the importance of qualitative features of financial statements, specific to insolvency proceedings. In order to fulfill this goal, questionnaire surveys were carried out among specialists in the field of bankruptcy. The methods of mathematical statistics were used, which helped in the interpretation of the obtained results. A hierarchy of qualitative characteristics of financial statements specific to the insolvency proceedings was built as a result of the conducted research. Despite the specificity of bankruptcy proceedings, the opinions of bankruptcy specialists indicate a different, though partially similar, approach to the one presented in the IFRS Conceptual Framework. As the most important qualitative characteristics of financial statements, bankruptcy specialists indicated three: understandability, faithful representation and relevance. In their assessment, the least important qualitative characteristic of financial statements is comparability of financial data between entities. The significance of differences in the assessment of individual characteristics was shown in the study.

Keywords: qualitative characteristics of financial statements, financial statement, insolvency proceeding, bankruptcy.

Wstęp

Użyteczne sprawozdanie finansowe ma za zadanie dostarczać informacji obecnym i potencjalnym inwestorom, pożyczkodawcom i innym wierzycielom. Będąc produktem końcowym rachunkowości odgrywa ważną rolę w zaspokojeniu potrzeb informacyjnych interesariuszy głównie tych jednostek, które kontynuują działalność gospodarczą.

Założenia Konceptyjne MSSF (Conceptual Framework..., 2018, OB2, OB10) wskazują jako jedną z głównych grup użytkowników sprawozdań finansowych obecnych wierzycieli. Równocześnie zwracają uwagę na możliwość uznania ich za użyteczne źródło informacji przez innych interesariuszy przedsiębiorstwa takich jak na przykład organy nadzoru. W związku z tym, pomimo iż zgodnie z MSSF głównym celem użytecznych sprawozdań finansowych jest dostarczanie informacji dotyczących przyszłych rozliczeń jednostek kontynuujących działalność gospodarczą, to nie można wykluczyć informacyjnej roli sprawozdań w innych przypadkach. Niemniej w każdym przypadku, określając kwestie użyteczności sprawozdania finansowego, należy uwzględnić oczekiwania głównych grup interesariuszy przedsiębiorstw będących w szczególnej sytuacji.

Jednym z przypadków, w których, pomimo zagrożenia kontynuacji działania, wykorzystuje się sprawozdanie finansowe jest proces upadłościowy przedsiębiorstw. Od 2016 roku postępowanie upadłościowe oznacza proces prowadzący do likwidacji majątku niewypłacalnego dłużnika¹. W związku z tym wszczęcie procesu sądowego jest

¹ Od października 2003 do grudnia 2015 r. istniała możliwość wszczynania postępowań upadłościowych prowadzących do zawarcia układu, które w praktyce oznaczały sądowe procesy restrukturyzacyjne. Od 1.01. 2016 r. postępowania restrukturyzacyjne toczą się w sądach zgodnie z odrębnym aktem prawnym, tj. *Prawem restrukturyzacyjnym* (2015), a postępowania prowadzące do likwidacji majątku dłużnika zgodnie z *Prawem upadłościowym* (2003).

etapem życia przedsiębiorstwa, w którym przyjęcie założenia o zagrożeniu kontynuacji działania jest zasadne².

Postępowanie upadłościowe powoduje tworzenie się nowych grup interesariuszy, którzy mają specyficzne potrzeby informacyjne. W artykule przyjęto założenie, że utrata zdolności do kontynuacji działania oraz przepisy *Prawa upadłościowego* mogą determinować potrzeby informacyjne głównych grup użytkowników sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa w upadłości, a tym samym wpływać na hierarchię cech jakościowych sprawozdań finansowych. Głównymi grupami interesariuszy zewnętrznych, niemających dostępu do pełnej informacji finansowej dłużnika, którzy wykorzystują sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa w upadłości stają się sąd, sędziowie komisarze i wierzyciele. To ich potrzeby informacyjne stają się priorytetowe z punktu widzenia użyteczności sprawozdań finansowych.

Podobnie jak w MSSF, tak i w teorii rachunkowości porusza się kwestię użyteczności i celu sporządzenia sprawozdań finansowych, odnosząc się głównie do jednostek kontynuujących działalność gospodarczą. E.A. Hendriksen i M.F. van Breda (2002, s. 166) stwierdzają, iż sprawozdania finansowe powinny przedstawiać informację w taki sposób, aby użytkownicy mogli wyrobić sobie własną decyzję dotyczącą przyszłości firmy. W przypadku procesu upadłościowego ocena będzie miała inny charakter. Sąd we wstępnym etapie postępowania podejmuje decyzje na temat możliwości ogłoszenia upadłości oraz zasadności uznania jednostki za niewypłacalną i podjęcia działań w celu likwidacji majątku. Decyzja sądu dotyczy możliwości pokrycia przez dłużnika kosztów postępowania oraz czy w danym przypadku właściwe jest postępowanie upadłościowe, czy restrukturyzacyjne. Bilans dołączony do akt sądowych może wspierać proces podjęcia decyzji (szerzej: Bauer, 2015b).

Sprawozdanie finansowe w postępowaniu upadłościowym ma również zastosowanie na innych etapach procesu sądowego. Ponadto, na dążenie do zwiększenia wykorzystania sprawozdań finansowych w restrukturyzacji i upadłości wskazuje dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2016/0359 (2016), w której zwrócono uwagę na rolę narzędzi wczesnego ostrzegania w wykrywaniu niewypłacalności przedsiębiorstw. Narzędzia wczesnego ostrzegania nie zostały w dyrektywie określone, jednak podkreślono ich znaczenie w predykcji upadłości. Natomiast, jak wskazują badania naukowe, modele ostrzegające przed upadłością wykorzystują wskaźniki finansowe obliczone na podstawie danych pochodzących z rachunkowości (por. m.in. Hołda, 2010; Wędzki, 2012). Sprawozdanie finansowe wykorzystywane jest także w procesie upadłościowym na potrzeby wyceny majątku niewypłacalnego dłużnika (Bauer, 2015a). Pomimo

² Wyjątek od tej zasady może stanowić przypadek, w którym wierzyciel składa wniosek o ogłoszenie upadłości dłużnika, a sąd oddala wniosek z uwagi na to, iż stan niewypłacalności nie zaistniał. Jednak w takim przypadku do wniosku wierzyciela nie jest dołączane sprawozdanie finansowe. W związku z tym jest to przypadek, który nie odnosi się do badanego zjawiska cech jakościowych sprawozdania finansowego w procesie upadłościowym.

podejmowanych badań naukowych dotyczących rachunkowości w predykcji niewypłacalności i w postępowaniu upadłościowym, w literaturze wskazywana jest potrzeba pogłębienia analiz w obszarze ekonomicznej strony procesu (por. m.in. Stiglitz, 2004, s. 9; Mączyńska, 2008, s. 11; Antonowicz, 2015, s. 277).

W kontekście powyższych rozważań, celem artykułu jest określenie hierarchii ważności cech jakościowych sprawozdania finansowego specyficznej dla postępowania upadłościowego. Do osiągnięcia tego celu posłużą wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na grupie 103 interesariuszy przedsiębiorstw przechodzących procesy upadłościowe. W próbie badawczej dominującą grupę stanowili specjaliści z dziedziny upadłości, którzy mają wieloletnie doświadczenie praktyczne w prowadzonych postępowaniach upadłościowych, jak również znawcy prawa upadłościowego. W grupie tej są nie tylko sędziowie, syndycy mający dogłębną wiedzę z zakresu prawa i praktykę w prowadzonych postępowaniach upadłościowych, lecz również członkowie Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. Nowelizacji Prawa Upadłościowego i Naprawczego, którzy mieli realny wpływ na kształt nowej ustawy również w zakresie wymogów dotyczących sprawozdań finansowych. Najliczniejszą grupę w próbie badawczej stanowią odpowiedzi udzielone przez osoby mające praktykę w prowadzonych postępowaniach upadłościowych i restrukturyzacyjnych (96 osób), w tym specjalistów o przeszło pięcioletniej praktyce zawodowej dotyczącej omawianych procesów sądowych (54 osoby)³.

W artykule zostały wykorzystane wybrane metody statystyki matematycznej. W efekcie badań zbudowano hierarchię cech jakościowych sprawozdania finansowego w procesie upadłościowym.

Prezentowane wyniki są częścią szerszych badań dotyczących informacyjnej roli rachunkowości w procesie upadłościowym i restrukturyzacyjnym. Pomimo zmian w *Prawie upadłościowym* jakie nastąpiły po roku 2003 i wpływały na kwestie związane ze sprawozdawczością finansową przedsiębiorstw przechodzących postępowania sądowe (por. m. in. Bauer, 2018), tematyka ta wciąż jest niedostatecznie zdiagnozowana. W ostatnich latach badania empiryczne, dotyczące sprawozdań finansowych jednostek w postępowaniach upadłościowych, były prowadzone w odniesieniu do jednostek z sektora MSP. Koncentrowały się one na określeniu doświadczeń praktyków w dziedzinie upadłości dotyczących sprawozdań finansowych jednostek nieprowadzących ksiąg rachunkowych (Bauer, 2017). Wcześniejsze badania dotyczyły również określenia opinii specjalistów w dziedzinie upadłości, dotyczących potrzeb zapewnienia dostępu do sprawozdań finansowych interesariuszy zewnętrznych w procesie upadłości, jak również oceny możliwości wykorzystania informacji w nich zawartych w praktyce postępowania sądowych (Bauer, 2018). Wyniki badań zaprezentowane w niniejszym artykule można uznać za pionierskie w tej tematyce.

³ Opis próby badawczej znajduje się w punkcie 4.2.

1. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych w regulacjach prawnych, badaniach i teorii rachunkowości

Cechy jakościowe sprawozdań finansowych są kategorią tak ważną w rachunkowości, iż *Założenia Konceptyjne MSSF (Conceptual Framework...*, 2018, QC1–QC17) wskazują ich zapewnienie jako warunek konieczny uznania informacji za użyteczną. Użyteczność informacji rozpatrywana jest w kontekście zapewnienia podstaw do podejmowania decyzji na temat danego przedsiębiorstwa przez obecnych i potencjalnych inwestorów, kredytodawców i innych wierzycieli. Jako główne cechy jakościowe sprawozdań finansowych w MSSF wymienia się przydatność i wierne odzwierciedlenie. Natomiast cechami uzupełniającymi są sprawdzalność, porównywalność, terminowość i zrozumiałość.

Rozwiązania przyjęte w MSSF wywierają wpływ również na krajowe regulacje prawne. Przykładowo ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości w momencie wejścia w życie w 1995 roku koncentrowała się na zapewnieniu weryfikowalności i porównywalności sprawozdań. Od 2000 roku regulacje prawne w rachunkowości zaczęły kłaść nacisk na zasadę „przewagi treści nad formą” oraz przejrzystość i ujawnienie zasad przyjętej polityki rachunkowości. Wraz ze zmianami zachodzącymi w gospodarce i poziomie wiedzy kadr księgowych w Polsce wprowadzono rozwiązania zbliżone do MSSF (Dobija, Klimczak, 2010, s. 360–362). Nawiązanie do cech jakościowych sprawozdań finansowych przejawia się w nałożeniu na jednostkę obowiązku przedstawienia jasno i rzetelnie sytuacji finansowej oraz efektów jej działalności.

Również w teorii rachunkowości i badaniach naukowych zauważalna jest zbieżność z MSSF w określaniu cech jakościowych sprawozdań finansowych. Cechy jakościowe rozpatrywane są głównie w kontekście użyteczności sprawozdań finansowych dla inwestorów, ze szczególnym uwzględnieniem zaleceń MSSF, a także zawierają odwołania do zmian w postrzeganiu w *Założeniach Konceptyjnych MSSF* poszczególnych cech sprawozdań jako pożądanых (por. m.in. Ball, 2006; Rówińska, 2013; Williams i Ravenscroft, 2014; Gebhardt i in., 2014).

E.A. Hendriksen i M.F. van Breda (2002, s. 140–170) stwierdzają, iż cechy jakościowe sprawozdań finansowych to takie, które wytrzymują próbę czasu, są powszechnie stosowane przez podmioty gospodarcze oraz są możliwe do weryfikacji. Informacja musi odznaczać się cechami jakościowymi takimi jak odpowiedniość, wiarygodność, przewaga korzyści z jej wykorzystania nad kosztami jej pozyskania, zrozumiałość oraz zapewnienie porównywalności między przedsiębiorstwami. Z kolei, zdaniem B. Micherdy (2014, s. 18) „jakość informacji tworzonych przez rachunkowość interpretować można jako zespół cech stanowiących o zdolności do spełnienia wymagań wynikających z pełnionych przez rachunkowość funkcji”.

Jak wskazuje K. Grabiński jednym z postulowanych w teorii zagadnień jest dążenie do osiągnięcia idealnej sprawozdawczości finansowej. Idealna sprawozdawczość powinna identyfikować i prawidłowo wyceniać wszystkie pozycje, tak aby prezentowana wartość księgowa kapitałów własnych odzwierciedlała wartość przedsiębiorstwa dla akcjonariuszy, natomiast suma bilansowa wartość przedsiębiorstwa ogółem, zarówno

dla akcjonariuszy, jak i wszystkich wierzycieli (Grabiński i in., 2014, s. 204). Badania empiryczne prowadzone w ostatnich latach w Polsce wskazują na różnice między idealistycznym podejściem do cech jakościowych a praktyką gospodarczą. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez J. Błażyńską (2015, s. 231–235) dotyczących użyteczności sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie z MSSF stopień spełnienia oczekiwań respondentów, którymi byli inwestorzy, jest niezadowalający. Ponadto, respondenci jako priorytetowe wskazali cechy inne niż uznane za priorytetowe w MSSF, tj. aktualność i wiarygodność.

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego w teorii rachunkowości i MSSF definiowane są w sposób ogólny, nieodnoszący się do szczególnych sytuacji, w których może znaleźć się przedsiębiorstwo. Jednym z takich szczególnych przypadków jest proces upadłościowy. W wielu krajach prawo nakazuje przedkładanie w sądzie sprawozdań finansowych (Smith, Stromberg, 2005). Wyniki badań przeprowadzonych w Polsce wskazują na problemy z rzetelnością informacji pochodzących z rachunkowości (Wędzki, 2012; Wencel, 2018). Jednak zgodnie z regulacjami *Prawa upadłościowego* oraz praktyką sądową sprawozdania finansowe mają być źródłem informacji dla interesariuszy zewnętrznych takich jak wierzyciele i przedstawiciele sądu, którzy nie mają pełnego dostępu do ksiąg rachunkowych dłużnika (Bauer, 2018). Specyfika tego postępowania wynikająca z regulacji prawnych może wpływać na odmienne podejście do cech jakościowych sprawozdań finansowych interesariuszy przedsiębiorstw w procesie upadłościowym.

2. Prawo upadłościowe a możliwości zapewnienia cech jakościowych sprawozdań finansowych

Cechy jakościowe sprawozdań finansowych wskazywane w Założeniach Koncepcyjnych MSSF, ustawie o rachunkowości oraz teorii rachunkowości odnoszą się do jednostek kontynuujących działalność gospodarczą. Odpowiadają one potrzebom informacyjnym interesariuszy zewnętrznych tych jednostek, ze szczególnym uwzględnieniem inwestorów i innych dostawców kapitału. W przypadku postępowania upadłościowego potrzeby powstają nowe grupy interesariuszy zainteresowanych oceną kondycji finansowej, jak również możliwości zaspokojenia roszczeń wierzycieli z masy upadłościowej.

Wyodrębnienie grup interesariuszy oraz ich potrzeb informacyjnych zależne jest od etapu postępowania. Na pierwszym etapie postępowania sądowego, tj. w postępowaniu w przedmiocie upadłości, główne potrzeby informacyjne wiążą się z oceną zaistnienia stanu niewypłacalności jako podstawy do wszczęcia postępowania upadłościowego, jak również możliwości przeprowadzenia procesu sądowego (przede wszystkim pokrycia kosztów postępowania upadłościowego z masy upadłości, jak również zaspokojenia chociaż części roszczeń wierzycieli). Na tym etapie postępowania interesariuszami, których potrzeby informacyjne powinny być wiodące jest sąd, podejmujący decyzje o wszczęciu postępowania upadłościowego lub oddaleniu wniosku. Po ogłoszeniu upadłości, sąd i sędziowie komisarze sprawują nadzór nad działaniami syndyka. Głównymi źródłami

informacji na tym etapie postępowania są sprawozdania finansowe oraz sprawozdania z czynności sporządzane przez syndyka. Sprawozdania syndyka nie są sporządzane zgodnie z zasadami rachunkowości. W toku postępowania sądowego, syndyk sporządza również sprawozdanie finansowe na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości. Okresowo przedkładane są w sądzie sprawozdania finansowe za kolejne lata obrotowe⁴ (Bauer, 2009; Morawska, Roszkowska, 2011; Bauer, 2018).

Sposób wyceny i ujęcia danych w księgach rachunkowych – również w przypadku upadłości – określają prawne regulacje rachunkowości. *Prawo upadłościowe* (2003) określa natomiast, w których momentach sprawozdanie finansowe ma być przedkładane w sądzie i udostępniane stronom procesu. W ostatnich latach wymogi dotyczące sprawozdawczości finansowej w procesie upadłościowym w Polsce zostały ograniczone, ale wciąż nakazują dłużnikowi przedłożenie w sądzie bilansu sporządzonego na potrzeby tego postępowania na dzień przypadający w okresie trzydziestu dni przed dniem złożenia wniosku. Wyjątek stanowią jednostki, które nie prowadzą ksiąg rachunkowych i mogą ubiegać się o zwolnienie z tego obowiązku. W toku postępowania sporządzane jest sprawozdanie finansowe na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości (Bauer, 2018, s. 15). Regulacje prawne dotyczące konieczności przedkładania w sądzie sprawozdań finansowych lub ich elementów wskazują na uznawanie ich za przydatne z punktu widzenia realizacji procesu upadłościowego.

Odrębną kwestią przy tak sformułowanych przepisach *Prawa upadłościowego* jest zapewnienie cechy wiernego odzwierciedlenia. Przedkładany w sądzie bilans oraz – na kolejnym etapie postępowania – sprawozdanie finansowe na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości nie są audytowane. W przypadku wstępnego postępowania upadłościowego wątpliwość może budzić też kompletność danych finansowych, gdyż bilans pozbawiony pozostałych elementów sprawozdania finansowego nie pozwala na ocenę kondycji finansowej jednostki.

Regulacje prawne określające sposób postępowania w przypadku przedsiębiorstw niewypłacalnych i zagrożonych niewypłacalnością są jedną z podstaw funkcjonowania instytucji upadłości. Pełnią one kilka ważnych funkcji, w tym stabilizującą, organizacyjną i ochronną. Jednym z podstawowych przejawów realizacji tych funkcji jest nakładanie na przedsiębiorcę obowiązku złożenia w sądzie w określonym przepisami prawa terminie wniosku o ogłoszenie upadłości wraz z wymaganymi dokumentami (Morawska, 2013, s. 60). Przestrzeganie terminów jest więc jednym z kluczowych zagadnień związanych z postępowaniem upadłościowym. Nakaz przedłożenia w sądzie bilansu wraz z wnioskiem o ogłoszenie upadłości wskazuje na dostrzeżenie jego roli w terminowym podjęciu przez sąd decyzji odnośnie do dalszych losów dłużnika.

⁴ Jak wskazuje Raport Doing Business (World Bank Group, 2017, s. 232), postępowania upadłościowe trwają w Polsce średnio trzy lata. Jak wykazano w badaniach przeprowadzonych przez K. Bauer (2016) w praktyce, w aktach sądowych procesów upadłościowych znajduje się więcej elementów sprawozdań finansowych oraz sprawozdania finansowe za więcej okresów niż określone przepisami *Prawa upadłościowego*.

Na pierwszym etapie postępowania w przedmiocie upadłości sąd stwierdza, czy istniała przesłanka niewypłacalności, która wiąże się z utratą zdolności do kontynuacji działania. Kluczową kwestią w tej ocenie jest określenie jakie są przewidywania dotyczące przyszłości spółki (Górowski, 2018, s. 335). Obowiązujące od 2016 roku znowelizowane *Prawo upadłościowe* podkreśla rangę sprawozdań finansowych, odwołując się do ustalenia przesłanek niewypłacalności na podstawie danych pochodzących z bilansu, takich jak: wartość zobowiązań z wyłączeniem rezerw na zobowiązania i zobowiązań wobec jednostek powiązanych oraz wartości aktywów. Syntetyczny obraz zawarty w sprawozdaniu finansowym może być więc podstawą do wszczęcia postępowania upadłościowego (Górowski, 2016, s. 209–212).

Zdaniem E. Mączyńskiej (Mączyńska, Morawska, 2015, s. 201–203) ocena kondycji ekonomiczno-finansowej dłużnika powinna być jedną z głównych podstaw do podejmowania decyzji o ogłoszeniu upadłości, a jej prawidłowe przeprowadzenie ma nie tylko wymiar ekonomiczny, ale i społeczny. W środowisku, w którym występują złożone powiązania gospodarcze ocena ta jest jednak procesem trudnym. W przypadku postępowań upadłościowych nie jest dokonywana przez grono specjalistów, a jedynie przez pojedynczych ekspertów, co może wpływać na podejmowanie błędnych decyzji. Wsparciem dla procesu winno być tworzenie zespołów ekspertów z różnych dziedzin. Ponadto wskazane jest tworzenie baz danych, które zawierałyby – oprócz innych informacji – sprawozdania finansowe przedsiębiorstw objętych procesem upadłościowym za kilkuletni okres poprzedzający złożenie wniosku, cały okres postępowania sądowego, jak również po jego zakończeniu.

Zdaniem autorki, realizacja koncepcji E. Mączyńskiej przyczyniłaby się do możliwości porównania kondycji finansowej dłużnika w czasie i z innymi podmiotami. Natomiast regulacje *Prawa upadłościowego*, które nakazują dłużnikowi przedłożenie w sądzie jedynie bilansu sporządzonego na dzień przypadający w okresie trzydziestu dni przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości nie zapewniają porównywalności danych w czasie. Ponadto ograniczony dostęp do danych finansowych, jak również brak odpowiednich baz danych uniemożliwia porównanie z innymi podmiotami. Jak wynika z badań naukowych przeprowadzonych w ostatnich latach w Polsce (Bauer, 2016, s. 125–131) nie tylko prawo, lecz również praktyka sądowa nie zapewnia zrozumiałości treści zawartych w sprawozdaniach finansowych w postępowaniach upadłościowych. Prawo, ograniczając wymogi do przedłożenia bilansu pozbawionego informacji dodatkowej, nie zapewnia użytkownikom akt sądowych informacji na temat zastosowanych zasad wyceny. Szczególnie ważną kwestią jest brak informacji na temat tego, czy sprawozdanie finansowe (w tym przedłożony bilans) zostało sporządzone przy założeniu czy zagrożeniu kontynuacji działania. Jak wynika z badań dokumentacji sądowej procesów upadłościowych (Bauer, 2016, s. 130) w praktyce istnieją potwierdzone przypadki składania przez dłużników wnoszących o ogłoszenie upadłości prowadzącej do likwidacji majątku sprawozdań finansowych sporządzonych przy założeniu kontynuacji

działania. W wyniku analizy dokumentacji procesów upadłościowych⁵ stwierdzono, że dłużnicy rozszerzają zakres przedkładanej w sądzie dokumentacji pochodzącej z rachunkowości przedsiębiorstw. W 78% spraw dołączony był rachunek zysków i strat, w 19% informacja dodatkowa do sprawozdania finansowego, w 11% rachunek przepływów pieniężnych⁶, a w 2% zestawienie zmian w kapitale własnym. Pomimo iż dłużnicy przedkładali więcej elementów sprawozdania finansowego niż wymagane przepisami prawa, to jednak tylko w 24% przypadków można było dokonać porównywalności wartości w czasie. W niektórych przypadkach dodatkowe części sprawozdania finansowego były dołączane do sprawozdań tymczasowych nadzorców sądowych. Nadzorcy sądowi, sporządzając wymagane prawem sprawozdania, nie kierują się zasadami rachunkowości. Jednak dołączając do sprawozdań elementy sprawozdań finansowych uwiarygodniają prowadzone analizy danymi pochodzącymi z rachunkowości. Jednak pomimo dobrowolnego załączania przez dłużników i nadzorców sądowych większej liczby elementów sprawozdań finansowych niż wymagane przepisami prawa, nie można uznać, iż w praktyce zapewnione jest zrozumienie i porównanie pomiędzy okresami treści zawartych w sprawozdaniu finansowym.

Sprawdzalność jest cechą jakościową, której zapewnienie budzi kontrowersje nawet w jednostkach kontynuujących działalność gospodarczą. Jak wskazuje M. Równińska (2013, s. 379–381), problem wynika głównie z faktu, iż w przypadku wartości szacowanych algorytmy liczenia znane są wyłącznie w jednostce, w której je zastosowano. Weryfikacja kwoty, czy innych parametrów, może być tym bardziej problematyczna w przypadku bilansów sporządzonych przez dłużnika. W razie wątpliwości sąd powołuje tymczasowego nadzorcę sądowego lub tymczasowego zarządcę, których celem jest oszacowanie wartości majątku dłużnika. Jednak i ta wycena odbywa się na podstawie szacunków i może różnić się od ostatecznej wartości zbywczej (Bauer, 2015a).

W kontekście powyższych rozważań można stwierdzić, że *Prawo upadłościowe* podkreśla znaczenie cech jakościowych sprawozdania finansowego takich jak przydatność i terminowość. Natomiast marginalizuje znaczenie cech wiernego obrazu, sprawdzalności, zrozumiałości i porównywalności danych finansowych. Zrozumienie sytuacji finansowej dłużnika i ocena jej zmian w czasie poprzedzającym złożenie wniosku są niezbędne dla realizacji postępowania sądowego, jednak obecny stan prawny nie zapewnia takiej możliwości.

Odmienne podejście może wynikać z doświadczenia osób zaangażowanych w przeprowadzenie procesu upadłościowego. Badania dotyczące oceny cech jakościowych sprawozdań finansowych sporządzanych na potrzeby procesu upadłościowego przez jednostki nieprowadzące ksiąg rachunkowych prowadzą do wniosku, że specjaliści z dziedziny upadłości najlepiej oceniają ich przydatność. Na drugim miejscu respondenci

⁵ W badanej próbie 84% stanowiły przypadki upadłości prowadzącej do likwidacji majątku niewypłacalnego dłużnika, a 16% postępowania prowadzącego do zawarcia układu.

⁶ 3% spraw, w których dłużnik złożył rachunek przepływów pieniężnych dotyczyło postępowań prowadzących do likwidacji jego majątku.

wskazują zrozumiałość. Natomiast najgorzej oceniają cechę porównywalności, zarówno pomiędzy jednostkami, jak i pomiędzy poszczególnymi okresami (Bauer, 2017). Podkreślić jednak należy, że prezentowanych badaniach skupiono się na doświadczeniach specjalistów z dziedziny upadłości, a nie na ich oczekiwaniach co do pożądanых cech jakościowych sprawozdań finansowych. Badania przeprowadzone zostały na próbie 58 respondentów i dotyczyły szczególnego przypadku jednostek, które nie prowadzą ksiąg rachunkowych, a jedynie sporządzają sprawozdanie finansowe na potrzeby procesu upadłościowego, co może istotnie wpływać na jakość prezentowanych danych.

3. Wpływ postępowania upadłościowego na hierarchię cech jakościowych sprawozdań finansowych – ocena specjalistów i praktyków w dziedzinie upadłości

3.1. Przyczyny podjęcia badań

Główną inspiracją do podjęcia tego tematu badawczego jest wcześniejsza analiza regulacji prawnych, które wskazują na możliwość odmiennego podejścia do hierarchii ważności cech jakościowych sprawozdań finansowych w procesie upadłościowym niż wynikająca z teorii rachunkowości i Założeń Konceptyjnych MSSF, jak również badania empiryczne przeprowadzone w ostatnich latach w Polsce (Bauer, 2017) dotyczące doświadczeń specjalistów w dziedzinie upadłości związanych z cechami jakościowymi sprawozdań finansowych jednostek nieprowadzących ksiąg rachunkowych, które przechodzą postępowania upadłościowe.

W badaniach przyjęto założenie, że prawo może wpływać na postrzeganie przez specjalistów w dziedzinie upadłości ważności cech jakościowych sprawozdań finansowych, ale nie determinuje ich ostatecznej hierarchii. W związku z tym mogą występować różnice pomiędzy oceną specjalistów w dziedzinie upadłości a regulacjami prawnymi. Przydatność i terminowość są cechami priorytetowymi z punktu widzenia *Prawa upadłościowego*, natomiast mniejszą uwagę przywiązuje się do pozostałych cech jakościowych sprawozdań finansowych.

Z kolei, jak wskazuje Mączyńska (Mączyńska, Morawska, 2015, s. 201–203), zapewnienie sprawnego przebiegu procesu upadłościowego wymaga zrozumienia sytuacji finansowej jednostki oraz możliwości jej oceny. Możliwość oceny wiąże się z porównaniem danych finansowych przede wszystkim pomiędzy okresami, lecz również z innymi jednostkami.

Celem badań jest lepsze poznanie zjawiska upadłości. Jak stwierdza Mączyńska (2008, s. 11), niedostateczne rozpoznanie tego zjawiska może przyczyniać się do jego rozprzestrzeniania. Nadmierne rozprzestrzenianie się tego zjawiska prowadzić może do nieodwracalnych skutków społecznych, które mogą mieć też negatywny charakter (Mączyńska, 2011, s. 169).

3.2. Opis próby badawczej

Badania empiryczne przeprowadzono w okresie od czerwca 2016 do marca 2018 roku. Z uwagi na stosunkowo niewielką liczbę przedsiębiorstw przechodzących procesy upadłościowe⁷ i, co się z tym wiąże, niewielką populację specjalistów z dziedziny upadłości w Polsce oraz z powodu trudności z dotarciem do respondentów, badania zostały przeprowadzone w kilku etapach.

Na pierwszym etapie kwestionariusze ankietowe zostały wypełnione przez uczestników III. Kongresu Prawa Restrukturyzacyjnego w dniach 16–17 czerwca 2016 roku w Warszawie. W obradach Kongresu uczestniczyło około 200 specjalistów z dziedziny restrukturyzacji i upadłości, w tym sędziowie prowadzący postępowania upadłościowe, syndycy, inni praktycy prawa upadłościowego oraz członkowie Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. Nowelizacji Prawa Upadłościowego i Naprawczego, tworzący nowelizację *Prawa upadłościowego*, która weszła w życie 1 stycznia 2016 roku. W czasie Kongresu uzyskano zwrot 34 ankiet.

Z uwagi na niewystarczającą liczebność próby badawczej przeprowadzono kolejne etapy badań, poszerzając próbę głównie o praktyków upadłości współpracujących z Sądem Rejonowym dla Krakowa–Śródmieścia w Krakowie, Wydziałem VIII Gospodarczym dla spraw upadłościowo-restrukturyzacyjnych oraz Sądem Rejonowym Katowice–Wschód w Katowicach, Wydziałem X Gospodarczym prowadzącym postępowania upadłościowe, Sądem Rejonowym w Opolu, Wydziałem V Gospodarczym. Badania prowadzono również przy okazji II Zjazdu Stowarzyszenia Sędziów Upadłościowych i Restrukturyzacyjnych w dniach 9–10 października 2017 roku. Na ostatnim etapie poszerzono próbę o praktyków upadłości pracujących w kancelariach prawnych w Krakowie i w Warszawie. W doborze do próby priorytetową zasadą było doświadczenie praktyczne respondentów wynikające z uczestnictwa w prowadzonych sprawach upadłościowych i restrukturyzacyjnych oraz dogłębna znajomość *Prawa upadłościowego* (2003) i *Prawa restrukturyzacyjnego* (2015).

W próbie badawczej znajdują się ankiety przeprowadzone z:

- 29 sędziami prowadzącymi postępowania upadłościowe⁸;
- 12 członkami Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. Nowelizacji Prawa Upadłościowego i Naprawczego⁹;

⁷ W 2017 r. ogłoszono 591 upadłości przedsiębiorstw, a w 2016 r. 606, <http://www.coig.com.pl/lista-upadlosci-firm.php>.

⁸ Z danych Stowarzyszenia Sędziów Restrukturyzacyjnych i Upadłościowych wynika, iż w Polsce jest 12 wydziałów które zajmują się sprawami wyłącznie upadłościowymi. Na wydziały te przypada łącznie 87,8 etatów sędziowskich. Dodatkowo w 18 wydziałach ds. gospodarczych również mogą być rozpatrywane sprawy upadłościowe. Nie jest jednak znana liczba sędziów, którzy w tych wydziałach rozpatrują sprawy upadłościowe.

⁹ W badanej próbie znajdują się odpowiedzi 43% wszystkich członków Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. Nowelizacji Prawa Upadłościowego i Naprawczego. Jak wynika z Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości (2012) cały Zespół liczy 28 członków.

- 96 osobami, które wskazały, iż posiadają doświadczenie praktyczne w postępowaniach upadłościowych, w tym 62 z nich również doświadczenie praktyczne w prowadzonych postępowaniach zgodnie z prawem obowiązującym od 2016 roku. W grupie praktyków 44 osoby wskazały doświadczenie w prowadzonych 10 lub więcej sprawach upadłościowych, a pięć z nich w co najmniej 100 sprawach.

Zgromadzona próba badawcza pozwala na przyjęcie założenia, że wypełnione kwestionariusze zawierają opinie osób o bogatym doświadczeniu praktycznym w analizie dokumentacji postępowań upadłościowych, w tym sprawozdań finansowych jednostek przechodzących te procesy.

3.3. Przebieg i wyniki badań empirycznych

Przeprowadzone badania empiryczne są częścią o wiele szerszego projektu badawczego dotyczącego informacyjnej roli rachunkowości w procesach restrukturyzacyjnych i upadłościowych. Kwestionariusz badań zawiera 149 pytań szczegółowych. Na potrzeby analizowanego zagadnienia wybrano siedem spośród nich. Wybrane pytania odnosiły się do oceny przez specjalistów w dziedzinie upadłości ważności poszczególnych cech jakościowych sprawozdań finansowych jednostek w procesie upadłościowym.

Pytania dotyczące poszczególnych cech jakościowych sformułowano następująco: „Proszę ocenić ważność podanych niżej cech jakościowych sprawozdania finansowego w postępowaniu upadłościowym w skali od 1 do 5 (gdzie 1 oznacza cechę całkowicie nieważną, a 5 oznacza cechę bardzo ważną)”:

- a) przydatność, która oznacza, że informacja sprawozdawcza może mieć wpływ na zmianę decyzji użytkowników;
- b) wierne odzwierciedlenie, oznaczające kompletność, brak błędów i bezstronność informacji sprawozdawczej;
- c) porównywalność, która oznacza, że dane finansowe danego podmiotu mogą być porównywane pomiędzy okresami sprawozdawczymi;
- d) porównywalność, która oznacza, że dane finansowe danego podmiotu mogą być porównywane z innymi podmiotami¹⁰;
- e) sprawdzalność, pozwalająca na weryfikację kwoty lub innych parametrów dzięki obserwacji;
- f) terminowość, która oznacza podanie informacji w czasie umożliwiającym podjęcie decyzji przez użytkownika;
- g) zrozumiałość, oznaczająca jasność i zwięzłość informacji.

W każdym przypadku istniała możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Rozkład odpowiedzi na zadane pytania przedstawiono w tabeli 1.

¹⁰ Z uwagi na specyfikę postępowania upadłościowego rozdzielono pytanie o porównywalność w czasie i z innymi jednostkami.

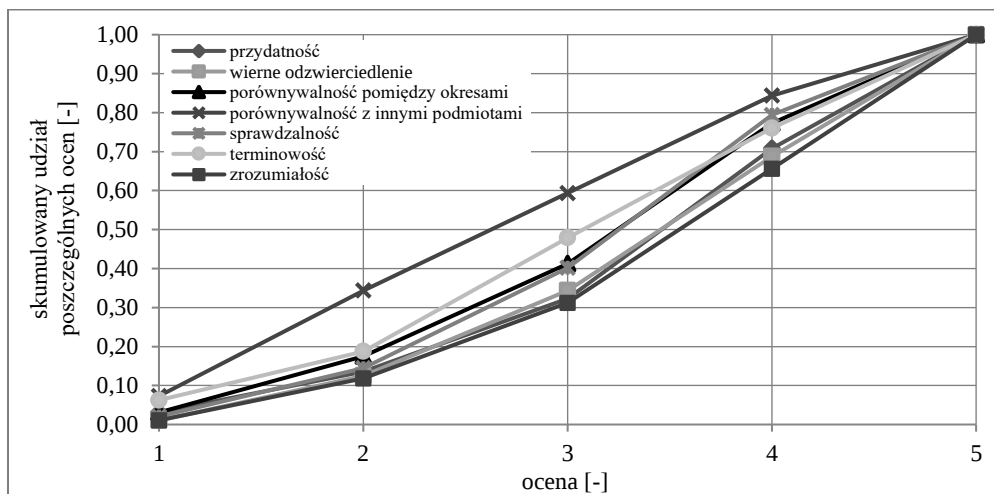
Tabela 1. Rozkład ocen specjalistów w dziedzinie upadłości dotyczących ważności poszczególnych cech jakościowych sprawozdań finansowych w procesie upadłościowym

Cechy jakościowe sprawozdań finansowych	Liczba poszczególnych ocen w skali od 1 do 5					Liczba odpowiedzi „nie wiem”	Brak odpowiedzi
	1	2	3	4	5		
Przydatność	3	10	18	37	28	3	4
Wierne odzwierciedlenie	1	11	21	33	30	3	4
Porównywalność pomiędzy okresami	3	14	23	35	22	2	4
Porównywalność z innymi podmiotami	7	26	24	24	15	3	4
Sprawdzalność	2	12	25	38	20	2	4
Terminowość	6	12	28	27	23	3	4
Zrozumiałość	1	10	18	32	32	2	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Porównując skumulowane oceny cech jakościowych sprawozdania finansowego (rysunek 1) można zauważyć podobieństwo rozkładów ocen dla większości badanych cech. Wyraźnie odbiegającą od innych jest jedynie porównywalność danego podmiotu z innymi podmiotami, w której przypadku jest najwięcej ocen niskich. Cecha ta uzyskała łącznie 33 oceny 1 i 2.

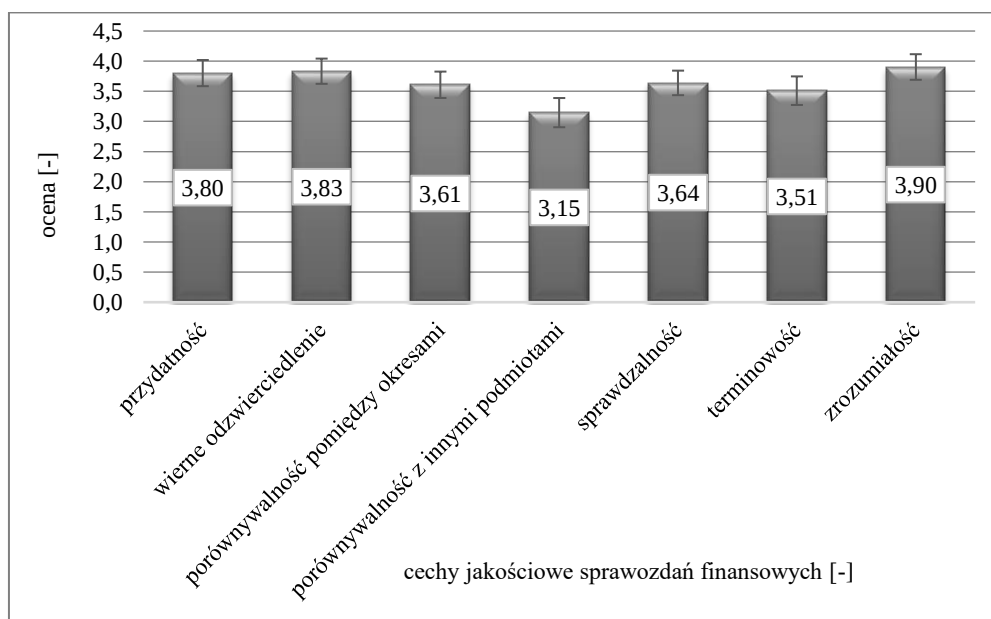
Rysunek 1. Porównanie skumulowanych udziałów ocen cech jakościowych sprawozdań finansowych w procesie upadłościowym

Źródło: opracowanie własne.

Uznano, że najlepszą miarą porównawczą do ustalenia hierarchii ważności cech jakościowych sprawozdania finansowego jest wartość średnia ocen. Uwzględniono również wielkości odchyłeń standardowych poszczególnych ocen. W wyniku zastosowania testu Bartletta, na poziomie istotności 0,95 nie uzyskano istotnych różnic pomiędzy odchyleniami standardowymi (statystyka testu jest równa 5,3). Wynik świadczy o tym, że porównanie średnich jest uprawnione. Na rysunku 2 zamieszczono porównanie średnich ocen dla cech jakościowych sprawozdania finansowego w postępowaniu upadłościowym wraz z zaznaczeniem błędów standardowych ocen poszczególnych cech (oszacowanych na poziomie ufności 0,95).

Rysunek 2. Porównanie średnich ocen dla cech jakościowych sprawozdania finansowego w postępowaniu upadłościowym

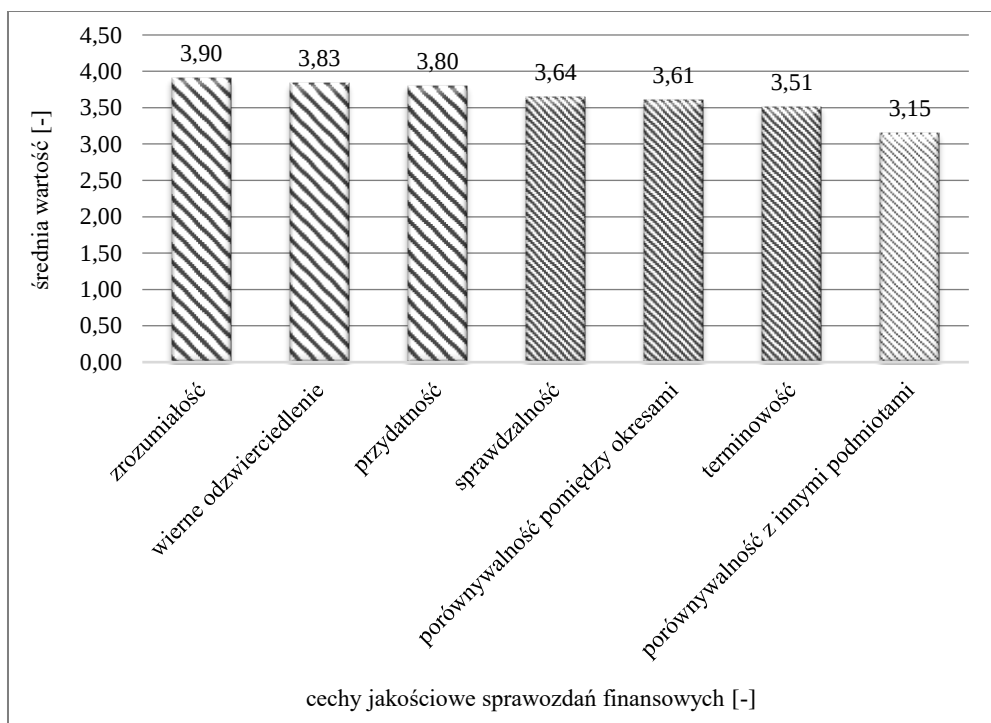

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższą ocenę średnią spośród cech jakościowych sprawozdania finansowego w postępowaniu upadłościowym uzyskała zrozumiałość (3,90). Bliskie oceny uzyskała wieme odzwierciedlenie (3,83) i przydatność (3,80). Natomiast najniższą ocenę uzyskała porównywalność sprawozdań finansowych podmiotu w upadłości z innymi jednostkami. Cechy jakościowe uszeregowane w kolejności od najważniejszych do najmniej ważnych zaprezentowano na rysunku 3.

We wszystkich przypadkach uzyskano stosunkowo niskie błędy standardowe wynoszące od 2,1 do 2,4 [-], czyli od 5,5 do 7,7%. Można więc uznać, że uzyskane wyniki są wiarygodne i dobrze opisują hierarchię ważności cech jakościowych sprawozdania finansowego, która może być oparta na wartościach średnich ocen specjalistów w dziedzinie upadłości.

Rysunek 3. Hierarchia cech jakościowych sprawozdań finansowych w procesie upadłościowym

Źródło: opracowanie własne.

Z uwagi na podobieństwo średnich ocen cechy jakościowe sprawozdania finansowego podzielono na 3 grupy (rys. 3). Jako cechy priorytetowe wyróżniono zrozumiałość, wierne odzwierciedlenie i przydatność. Cechy ważne, ale o mniejszym znaczeniu to sprawdzalność, porównywalność danych podmiotu pomiędzy okresami oraz terminowość. Natomiast najmniej istotną cechą w hierarchii jest porównywalność danych finansowych podmiotu w procesie upadłości z innymi podmiotami. Taki podział różni się od hierarchii cech jakościowych prezentowanej w *Założeniach Koncepcyjnych MSSF*, jednak wykazuje do niej pewne podobieństwo wyznaczając te same cechy jako priorytetowe, ale uzupełnione o zrozumiałość.

Ocena sytuacji finansowej dłużnika jest konieczna do stwierdzenia podstaw do ogłoszenia upadłości lub oddalenia wniosku. Natomiast zrozumiałość sprawozdań finansowych – wskazana jako najważniejsza cecha – jest warunkiem istotnym w ocenie kondycji finansowej jednostki.

Ustalona hierarchia cech jakościowych sprawozdania finansowego odbiega natomiast od regulacji prawnych postępowania upadłościowego, które dużą wagę przywiązują do przedkładania dokumentacji w określonych terminach, umożliwiającich wykonywanie procedur sądowych w ustalonym czasie.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że respondentami w przeważającej większości byli specjaliści z zakresu prawa upadłościowego o długiej praktyce w prowadzonych postępowaniach. Pomimo tego, wskazali oni hierarchię cech jakościowych sprawozdania finansowego bardziej zbliżoną do zgodnej z teorią rachunkowości i Załoženiami koncepcyjnymi MSSF niż regulacjami prawa upadłościowego.

Zakończenie

D.C. Smith i P. Strömberg (2005) wskazują, iż jedną z najważniejszych ról instytucji upadłości jest redukcja asymetrii informacyjnej pomiędzy zainteresowanymi stronami. Ponadto, J. E. Stiglitz (2004) i E. Mączyńska (2008) wskazują na niedostatek badań dotyczących ekonomicznej strony procesów upadłościowych, co może przyczyniać się do rozprzestrzeniania negatywnych konsekwencji zjawiska upadłości. Badania nad informacyjną rolą sprawozdań finansowych w procesach upadłościowych mogą zarówno przyczyniać się do rozwoju teorii, jak i sprzyjać dobrym praktykom w postępowaniach upadłościowych.

Badania przeprowadzono na próbie 103 respondentów związanych z procesem upadłościowym poprzez praktykę w prowadzonych postępowaniach upadłościowych, pracę naukową związaną z prawną lub ekonomiczną stroną procesu upadłościowego (w tym również naukowcy specjalizujący się w rachunkowości) oraz dogłębną znajomość prawa upadłościowego.

Głównym celem badań było określenie hierarchii cech jakościowych sprawozdań finansowych przedsiębiorstw przechodzących proces upadłościowy, na podstawie oczekiwań specjalistów w tej dziedzinie. W wyniku zastosowania metod statystyki ustalono, iż priorytetowymi cechami jakościowymi sprawozdania finansowego w postępowaniu upadłościowym są zrozumiałość, wierne odzwierciedlenie i przydatność. Ważnymi cechami, jednak o mniejszym znaczeniu są sprawdzalność, porównywalność danych podmiotu pomiędzy okresami oraz terminowość. Najmniej istotną cechą w hierarchii jest porównywalność danych finansowych podmiotu w procesie upadłości z innymi jednostkami. Na uwagę zasługuje fakt, iż uzyskane oceny poszczególnych cech jakościowych charakteryzują się wysoką wiarygodnością potwierdzoną niskimi błędami standardowymi (maksymalny 2,4 [-], tj. 7,7%).

Wyniki badań stanowią przyczynek do dalszych analiz związanych z rolą rachunkowości w procesie upadłościowym przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem determinantów wpływających na hierarchię cech jakościowych sprawozdań finansowych. Dogłębne poznanie różnych aspektów ekonomicznej strony zjawiska upadłości wpisuje się w nurt badań sprzyjających minimalizacji jej negatywnych skutków.

Literatura

- Antonowicz P. (2015), *Bankructwa i upadłości przedsiębiorstw. Teoria – praktyka gospodarcza – studia regionalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Ball R. (2006), *International Financial Reporting Standards (IFRS): Pros and Cons for Investors*, „Accounting and Business Research”, 36, s. 5–27.
- Bauer K. (2018), *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji dla interesariuszy zewnętrznych przedsiębiorstwa w procesie upadłości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 96 (152), s. 9–25, DOI: 10.5604/01.3001.0011.6167.
- Bauer K. (2017), *Financial Reporting for SMEs in Bankruptcy as Viewed by Insolvency Practitioners: the Case of Polish Entities which do not Keep Books of Account*, IFRS: Global Rules & Local Use, Anglo-American University, Prague, s. 174–186.
- Bauer K. (2016), *The Understandability of Financial Statements in the Decision-making Processes of Insolvency Proceedings*, „Argumenta Oeconomica Cracoviensia”, (14), s. 119–134, DOI: 10.15678/AOC.2016.1406.
- Bauer K. (2015a), *Impact of Owner-Occupied Property Valuation by Historical Cost on Fixed Assets Value at Bankruptcy Risk*, „Management and Business Administration”, 23 (2), s. 3–23, DOI: 10.7206/mba.ce.2084-3356.138.
- Bauer K. (2015b), *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej w postępowaniu upadłościowym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, (388), s. 229–237, DOI: 10.15611/pn.2015.388.23.
- Bauer K. (2009), *Zarządzanie informacjami w procesie upadłościowo – naprawczym przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Błazyńska J. (2015), *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Dobija D., Klimczak K. M. (2010), *Development of accounting in Poland: Market efficiency and the value relevance of reported earnings*, „The International Journal of Accounting”, 45(3), s. 356–374, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-68762-9_36.
- Gebhardt G., Mora A., Wagenhofer A. (2014), *Revisiting the Fundamental Concepts of IFRS*, „Abacus” 50 (1), s. 107–16.
- Górowski I. (2016), *Rola ksiąg rachunkowych w ocenie stanu niewypłacalności przedsiębiorstw w świetle nowych regulacji prawa upadłościowego*, „Studia Ekonomiczne”, 285, s. 208–217.
- Górowski I. (2018), *The Going Concern Threats and Deferred Tax Assets Recognition: The Gap Between Theory and Practice*, [w:] D. Procházka (red.) *The Impact of Globalization on International Finance and Accounting*, Springer Proceedings in Business and Economics, Springer, Cham, s. 335–340, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-68762-9_36.
- Grabiński K., Kędzior M., Krasodomska J., *Współczesna rachunkowość na rynkach kapitałowych*, Difin, Warszawa.
- Hendriksen E.A., Van Breda M.F. (2002), *Teoria rachunkowości*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Hołda A. (2010), *Perspektywy rozwoju modeli ostrzegających przed upadłością*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 56 (112), s. 83–96.
- Mączyńska E. (2008), *Wstęp*, [w:], E. Mączyńska (red.), *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Mączyńska E. (2011), *Cywilizacyjne uwarunkowania rozwoju Polski*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego”, 5 (55), s. 169–192.
- Mączyńska E., Morawska S. (2015), *Efektywność procedur upadłościowych. Bankructwa przedsiębiorstw, katharsis i nowa szansa*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Micherda B. (2014), *Jakość informacji finansowych w teorii i regulacjach rachunkowości*, [w:] B. Micherda (red.), *Teoria rachunkowości i jej współczesne regulacje*, Difin, Warszawa.
- Morawska S. (2013), *Przedsiębiorca w obliczu upadłości. Diagnoza i propozycje zmian systemu upadłościowego w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.

- Morawska S., Roszkowska P. (2011), *Interesariusze w procesie upadłości przedsiębiorcy*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2, s. 49–58.
- Rówińska M. (2013), *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 757, s. 375–382.
- Smith D. C., Strömberg P. (2005). *Maximizing the value of distressed assets: Bankruptcy law and the efficient reorganization of firms*, [w:] P. Honohan, L. Laeven, *Systemic Financial Crises. Containment and Resolution*, Cambridge University Press, New York, s. 232–275.
- Stiglitz J. E. (2004), *The process of European integration and the future of Europe*, Discussion Paper Series, No. 2004.1, United Nations Economic Commission for Europe, Geneva, Switzerland (dostęp 23.09.2017), https://www.unece.org/fileadmin/DAM/oes/disc_papers/ECE_DP_2004-1.pdf, s. 1–12.
- Ustawa z dnia 15 maja 2015 r., *Prawo restrukturyzacyjne*, Dz.U. 2015, poz. 978.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r., *Prawo upadłościowe*, Dz.U. 2003, nr 60, poz. 535, ze zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591, z późn. zm.
- Wencel A. (2018), *Rzetelność ksiąg rachunkowych w orzecznictwie sądów administracyjnych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 503, s. 473–482.
- Wędzki D. (2012), *The sequence of cash flow in bankruptcy prediction: Evidence from Poland*, „Theoretical Journal of Accounting”, 68 (124), s. 161–179.
- Williams P.F., Ravenscroft S.P. (2015), *Rethinking Decision Usefulness*, „Contemporary Accounting Research”, 32 (2), s. 763–788.

Źródła internetowe

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady dotycząca ram prawnych restrukturyzacji zapobiegawczej, drugiej szansy i środków zwiększających skuteczność postępowań restrukturyzacyjnych, upadłościowych i w zakresie umorzenia oraz zmieniająca dyrektywę 2012/30/UE (2016), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016PC0723&from=PL> (dostęp 23.09.2017).
- <http://www.coig.com.pl/lista-upadlosci-firm.php> (dostęp: 06.04.2018).
- IASB (2018), *International Accounting Standard Board, Red Book, The Conceptual Framework for Financial Reporting*, http://eifrs.ifrs.org/eifrs/ViewContent?num=0&fn=Conceptual_Framework_HTML_USE_ONLY.html&collection=2018_Blue_Book (dostęp 17.03.2018).
- World Bank Group, *Doing Business. Equal Opportunity for All*, 2017, A World Bank Group Flagship Report, <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Full-Report.pdf> (dostęp 25.05.2017).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 2012 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw nowelizacji Prawa upadłościowego i naprawczego, <http://www.infor.pl/akt-prawny/U06.2012.011.0000083.zarzadzenie-ministra-sprawiedliwosci-w-sprawie-powolania-zespolu-do-spraw-nowelizacji-prawa-upadlosciowego-i-naprawczego.html> (dostęp 15.09.2017).